

نوینهرانی کورد له بهغدا

14-06-2023

نووسهرهگان

عهلی سهرباز جاف

کورتە : بهشیکی زۆری نوینهرانی کورد له بهغدا به تایبەت په رلهمانتارانى یه کیتی و پارتی هاوشیوهی موستهفا سهند و یوسف کیلابی خه می هه موو برکهکانیان نه بوو، به لکوو ته نیا شه پریان له سه ر برکهکانی تایبەت به ههریمی کوردستان ده کرد

رووداو و ئالۆزىيە سىياسىيەكانى ماوهى رابردوو له هه‌موو كاتىك زياتر گىرنگى پىنگه و كاره‌كانى نوپنه‌رانى كوردى له به‌غدا خسته‌پوو. هه‌روه‌ها مه‌ترسىيەكانىشى له‌سه‌ر هه‌رىمى كوردستان زياتر كرد. له كاتىكدا له‌دواى رووخانى رژىمى پىش 2003وه، كورد وهك ئه‌كته‌رىكى سه‌ره‌كى بپاريدا به‌شدارىيت له عىراقى نوچ و له‌و كاته‌وه تاوه‌كو ئىستا چه‌ندىن جار هه‌لى بۆ ره‌خساوه بىيته ئه‌كته‌رىكى سه‌ره‌كى، به‌لام هه‌چ كات نه‌يتوانى ده‌سه‌لات و هه‌ژموونى خۆى له به‌غدا له‌لووتكه‌دا به‌ئىلته‌وه و بپارزىت. هۆكاره‌كانى ئه‌مه‌ش بۆ چه‌ند فاكته‌رىكى وهك كىشه‌ى نيوخۆيى، كارىگه‌رى نيوده‌وله‌تى ده‌گه‌رپه‌ته‌وه، به‌لام كه‌م توانايى نوپنه‌ره‌كانى كورد له به‌غدا و له هه‌موويشى گىرنگر دابه‌شبوونى كورد له به‌غدا بۆخۆى فاكته‌رىكى گىرنگه. پىويسته پىداچوونه‌وه‌يهك بۆ رابردوو بكرىت و چاويك به‌سه‌ر خاله‌ لاوازه‌كانى كورد له به‌غدا بخشىندىت كه به‌كۆك له‌وانه ره‌فتارى نوپنه‌رانى كورد له به‌غدا.

كورد و پۆستى سه‌رۆككۆمار

هه‌رچه‌نده به‌شيك له لىكۆلىنقانا، سىياسه‌تمه‌دار و خه‌لكىش پىيانوايه پۆستى سه‌رۆككۆمار ته‌نيا پۆستىكى ته‌شريفاتىيه و ناكرىت هاوشىوهى پۆستى سه‌رۆكى په‌رله‌مان و سه‌رۆكه‌زىران يان رىككه‌وته سىياسىيەكان بۆ به‌رژه‌وه‌ندى كورد سوودى لى وه‌رگىردىت. به‌لام ئه‌وهى راستى بىت ئه‌و پۆسته چه‌ندىن جار رۆلىكى به‌كلاكه‌ره‌وهى هه‌بووه بۆ دارشتنى سىياسه‌تى ده‌ره‌وه و نيوخۆى عىراق له دواى 2003وه. بۆ نموونه، كاتىك جه‌لال تاله‌بانى، سه‌رۆككۆمارى عىراق رازى نه‌بوو بپارى له سىداره‌دانى سه‌دام حوسىن و سه‌ركرده‌كانى پىشوو عىراق واژۆ بكات و شىعه‌كانى ناچار كرد به واژۆ كردنى، جووله‌يه‌كى مۆزووى بوو كه كوردى له مملانىيەك دوورخسته‌وه. هه‌روه‌ها پاشان سووربوونى مام جه‌لال له‌سه‌ر واژۆ كردنه‌وهى رىككه‌وته‌نامه‌ى ئه‌منى له‌گه‌ل ئه‌مريكا و قايلكردى ئىران له 2008، كارىگه‌رىيەكى ئىجگار زۆرى خسته سه‌ر سىياسه‌تى نيوخۆ و ده‌ره‌وهى عىراق. هه‌روه‌ها له دواى خۆپىشاندا نه‌كانى ئۆكتۆبه‌رى عىراقىش هۆشدارىيەكانى د. به‌ره‌م سالىح به ده‌ستكارىشانه‌وهى له پۆستى سه‌رۆكايه‌تى كۆمار، لايه‌نه شىعه‌كانى ناچار كرد خۆيان له به‌رپۆزىردنى هه‌موو كه‌سىك دووربخه‌نه‌وه.

له هه‌مانكاتدا ئه‌و پۆسته بووه هۆكارى هه‌زار كىشه و گىرقت بۆ كورد و هه‌رىمى كوردستان. ئه‌مه‌ش كاتىك ده‌ستپىكرد كه هه‌ر يەك له پارتى و يه‌كپىتى بپارى و بۆچوونه‌كانىان له به‌غدا جياواز بوون. بۆ نموونه، كاتىك له هه‌ولپىر سه‌رۆك بارزانى، مام جه‌لال و سه‌در له‌سه‌ر لا بردنى ماليكى رىككه‌وتن، دواتر مام جه‌لال له سه‌ندنه‌وهى متمانه له ماليكى پاشگه‌زىبووه‌وه و دواى كه‌متر له سالىكىش بودجه‌ى هه‌رىمى كوردستان بپارا. هه‌روه‌ها مملانىيە يه‌كپىتى و پارتى له‌سه‌ر پۆستى سه‌رۆككۆمار واىكرد كىشه‌كانى هه‌ولپىر و به‌غدا له هه‌لكشانىكى به‌رده‌وام بن و رۆژانه خه‌لكى هه‌رىمى كوردستان لى زه‌ره‌رمه‌ند بن. ئىستاش سه‌رۆككۆمارى عىراق ده‌توانىت بۆ ماوه‌ى 45 رۆژ واژۆ كردنى بودجه‌كه به مه‌به‌ستى ده‌ستكارى كردنى دواخات، ئه‌مه‌ش له كاتىكدا يه‌ شىعه‌كانى عىراق و حكومه‌ته‌كه‌ى سوودانى زۆر پىويستيان به تىپه‌راندنى ئه‌و بودجه‌يه هه‌يه. ئه‌مه‌ش وا ده‌كات كورد 45 رۆژى له به‌رده‌ست بىت بۆ ئه‌وه‌ى يان سه‌رۆكايه‌تى وه‌زىرانى عىراق وهك ئه‌وه‌ى سوودانى ئامازه‌ى پىكرد ده‌ستكارى ئه‌و بپارگه‌ بكات، يانىش ده‌رفه‌تىكى باش ده‌بىت بۆ ئه‌وه‌ى لۇبىيەكى كوردى به‌هۆزتر له په‌رله‌مانى عىراق بكرىت. ئه‌مه‌ش له كاتىكدا ده‌گوتىت پارتى به نيازه سكالايه‌ك له‌سه‌ر برگه‌ى هه‌شتى مادده‌ى 14 پىشكەش دادگه‌ى فیدرالى بكات و ئه‌مه‌ش هه‌ندىك كات ده‌دات تاوه‌كو ده‌رچوونى ئه‌نجامه‌كانى ئه‌و سكالايه. كورد ئىستا له هه‌موو پىكها ته‌كان زياتر كىشه‌ى دواكه‌وتنى بودجه‌ى نىيه و هه‌ر په‌كخستنىكى په‌سندكردى بودجه‌ گۆشاركانى سه‌ر چوارچىوه‌ى هاوتاهه‌نگى زياتر ده‌كات.

كورد له په‌رله‌مان

هه‌رچه‌نده دواى دابه‌شبوونى شىعه له په‌رله‌مانى عىراق به‌سه‌ر به‌ره‌ى سه‌در و چوارچىوه‌ى هاوتاهه‌نگىدا چاوه‌پى ده‌كرا كورد له په‌رله‌مانى عىراق به‌هۆزتر بىت و ده‌ستكه‌وتى زياترى هه‌بىت، به‌لام له‌به‌ر دوو هۆكارى سه‌ره‌كى كورد له‌مه‌دا سه‌ركه‌وتوو نه‌بوو. دابه‌شبوونى كورد به‌سه‌ر چه‌ند به‌ره‌يه‌كدا واىكرد هه‌چ گه‌ره‌نتىيەك نه‌بىت كه بودجه سى سالىيەكه وهك خۆى جىبه‌جىبىكرىت و كىشه‌ى سىياسى كارىگه‌رى نه‌خاته سه‌رى، به‌لكو قه‌واره‌ى هه‌رىمى كوردستانى خسته ژىر مه‌ترسىيەكى گه‌وره‌وه. هۆكارى دووه‌مىش برىتييه له‌وه‌ى به‌شيكى زۆرى نوپنه‌رانى كورد له به‌غدا به تايه‌ت په‌رله‌مانتارانى يه‌كپىتى و پارتى هاوشىوه‌ى مسته‌فا سه‌ند و يوسف كىلابى خه‌مى هه‌موو بپارگه‌كانىان نه‌بوو، به‌لكو ته‌نيا شه‌پان له‌سه‌ر بپارگه‌كانى تايه‌ت به هه‌رىمى كوردستان بوو. له كاتىكدا زۆر بابته هه‌ن وهك مادده‌ى 16 بودجه، باجدا نان له‌سه‌ر سووته‌مه‌نى، هاوكارى مۆبى بۆ سۆمال، كۆمۆرۆس و فه‌له‌ستىن به بپارى سى مليار دۆلار، سىندوو قى دووباره بونىاتانه‌وه‌ى پارىزگا نازادكراوه‌كان له‌ده‌ستى داعش، خه‌رجىيەكانى هه‌شىدى شىعه‌ى و پڕۆژه خه‌مه‌تگوزارىيەكان كه ده‌كرا كورد وهك كارت بۆ به‌ديهيانى مافه‌كانى خۆى وهك جىبه‌جىكردنى مادده‌ى 140 و قه‌ره‌بووكرده‌وه‌ى خىزانى ئه‌نفالكراو و خانه‌واده‌ى كىمىيارانكراوه‌كان به‌كارى به‌ئىنتىت.

مملانی ناخۆی پارتی و یه کیتی رۆژ دواى رۆژ له عێراق و دهرهوهى عێراقیش رهنگدانهوهى زیاترى پهیدا کردوو. ئەمهش وایکردوو ههه دوو حیزب جوله و راگهیندراوى سیاسى خیرایان هه بێت، وهک ئەوهى پارتى چهند جارێک هۆشدارى کشانهوهى خۆى له هاوبهیمانى بهرپوهبردنى دهولت دا و یه کیتیش بهشپوهبهکى مهترسیدار په یوهندى و بهرژه وهندییهکانى خۆى له گهڵ گرووپه پرۆ ئیرانى و ئیتارییهکان زیاد کردوو. ئەمهش خالێكى زۆر مهترسیداره له سهه هه رێمى کوردستان له رۆژههلاتى ئیوه پاست.